

УДК 821.161.2:82.09+94(477.64)

Т. С. ЯРОВЕНКО

м. Харків

jarovenko.t@gmail.com

СТЕПОВА ТЕМАТИКА ЯРА СЛАВУТИЧА: КІНЕМАТОГРАФІЧНІ ЗАСОБИ РЕЦЕПЦІЇ

У статті розглядаються герменевтичні практики дослідження поетичного спадку Яра Славутича з використанням засобів кінематографу літературознавцями Кіровоградщини (Г. Клочек).

Ключові слова: крупний план, панорама, стоп-кадр, субстрат художності.

Українська природа (степовий ареал Центральної України), наявність географічних (особливо в топоніміці творів) та побутових деталей стимулювалися в поезії Яра Славутича життєвим і духовним досвідом на основі історичного підходу до зображуваного. Останнім поет не обмежувався: якщо стрижнева парадигма минулих століть фокусувалася в ідеологемі-експресемі «Україна/степ», то ідеологема ближчих часів «Україна/Москва» також не обходиться без історичних екскурсів, оскільки історія українського народу мислиться Яром Славутичем як безперервний подієвий потік. Специфічні аспекти потрактування поетичного доробку Яра Славутича провідним літературознавцем Кіровоградщини Г. Клочеком саме під таким кутом визначають мету нашої розвідки.

У циклі статей Г. Клочека в контексті степової тематики постає змішання різних часів, тому науковець разом із суб'єктом дослідження простує до синтезу та глибоких узагальнень зображених явищ, що суголосне твердженню Т. Хом'як про велике ідейно-композиційне значення хронотопу в створенні системи символічних знаків, «де архетип степу та всі його ознаки мають свій глибокий зміст, моделюючи сутність світу з усіма його перипетіями і катаклізмами» [13, 14]. Використовуючи засади системного порівняльно-історичного методу в аналізі першої поетичної збірки Яра Славутича «Співає колос», Г. Клочек передусім обгрунтовує тезу про важливість взаємодії людини з природою в процесі формування української нації. Обравши поетичну рецепцію степу об'єктом дослідження, науковець з'ясовує правомірність означення названого мотиву як наскрізного для української літератури.

Маємо зазначити, що Славутичева степова тематика відразу потрапила й постійно пере-

бувала у полі зацікавлень дослідників. Так, К. Волинський вважає, що «козацько-степова, хліборобська генеза митця суттєво проявилася у всьому світосприйманні Яра Славутича і на всю його літературну творчість наклала свій неповторний знак» [1, 80]; цитована вище Т. Хом'як наголошує на побудові поетом національного часо-простору на стійкому асоціюванні України зі степом, що має своє вираження від фольклорних традицій [13, 14]; С. Тарабура номінує степ своєрідною призмю, крізь яку вимірюється позитивне й негативне в поезії Яра Славутича, що саме по собі засвідчує його степовий світогляд [12, 96]. Окрім цього, дослідниця робить висновки про космічне уособлення авторського міфу, а також про «сталість і функціональну активність степової моделі світу, що її несуть із собою степовики, навіть опинившись далеко від рідної землі» [12, 102]. Н. Сологуб у розділі «Словесні засоби вираження образу України» [10, 17–44] досліджує мікрополе «степ» [10, 26–33], яке, на думку дослідниці, займає «одне з основних місць у мові творів Яра Славутича» [10, 27].

До першовитоків степової тематики Г. Клочек зараховує насамперед сугестовані відчуття «первозданного степу» [3, 3] в «Слові о полку Ігоревім» та образні енергетичні «точки», які «активно навіюють враження причорноморського степу» [3, 3] в народних думках та історичних піснях. Візії степової (переважно слобожанської) України постають в образному баченні української природи поетами-романтиками першої половини XIX ст. [3, 3]. Головні секрети художньої таїни класичної картини південного українського степу в «Тарасі Бульбі» М. Гоголя, на думку дослідника, «полягають у тонкому **очудненні** (курсив наш. – С. К., Т. Я.) її деталей, їх ледь помітної гіперболізації, завдяки якій вони сприйма-

ються загостреніше, а значить, – і яскравіше» [3, 4]. Степ в поетичній спадщині Т. Шевченка залишається «найбільш знаковим краєвидом України» [3, 4]. Серед «поетів степу» в літературі ХХ ст., що немовби спеціалізувалися на означеній темі, вчений бачить Ю. Яновського, О. Гончара, Т. Масенка. На переконання дослідника, відчутно інтенсифікований процес естетичного освоєння природного середовища ініціював появу такого поняття, як духовна комфортність або «**якість** (виділено – Г. К.) духовного життя народу» [3, 5]. Проте така комфортність в умовах екстремальних і кризових ситуацій в суспільно-політичному житті українського народу була неможливою, що, в свою чергу, пояснює цінність, наділених стабілізаційним ефектом, естетичних поривів до замилювання природою [3, 5].

Причини живучості в часі збірки «Співає колос» дослідник обґрунтовує наявністю в ній сильного «субстрату художності» [3, 8]; науковець актуалізує неординарну здатність Яра Славутича до **естетизації природи українського степу**, яка постає у виразно сутнісному вимірі, тобто такою, «що сприймалась більшістю людей і отримувала здатність залишатись у довгому часі» [3, 9]. До головних моментів зазначеного процесу Г. Клочек передусім зараховує зачарованість поета **силою родючості** рідної землі, хоча прагматизм авторської позиції видається, на перший погляд, дещо суперечливим. Утім, вчений розсіює сумніви щодо художності вираження залюбленості Яра Славутича саме в **родючу** силу херсонського степу, вбачаючи в цьому почутті вияв глибинної архетипності художнього мислення поета [3, 10].

Разом з тим, визначений мотив перебуває поза свідомою експлуатацією: він постає спонтанно як природний вияв милування рідною землею. Для з'ясування його поетичного виміру дослідник використовує такі кінематографічні поняття, як «**панорама**» (бачення об'єкта зображення з високої фізично-просторової точки сенсорного сприйняття), «**крупний план**» (звуження зорового осягнення до появи «в кадрі» дрібних деталей – пшеничного стебла, наприклад, чи навіть колосся), «**стоп-кадр**» (творення малюнку живої природи з використанням найтонших засобів словесного малювання) [3, 11] тощо. Остання

дефініція проектується вченим на кожен окремо взяту поезію збірки, в процесі знайомства з котрою відбувається читацьке «уважне, концентроване **вдивляння**» [3, 14] (виділено – Г. К.) в зображений певний момент природного буття українського степу, що, зазвичай, «супроводжується появою естетичного чуття» [3, 14]. Стосовно поетичних текстів збірки, привертає увагу високий художній рівень, який забезпечується створенням системи знакових образів українського степу. Дослідник наголошує, що досить традиційна художність цих образів володіє сугеруючою здатністю завдяки енергетичній силі, яку вкладає в них поет [3, 13]. Особливо це помітно у «Херсонських сонетах», які «позначені справжньою художньою довершеністю» [3, 13].

Реценція Г. Клочком степової тематики знаходить своє продовження в аналітичних роздумах над книгою Яра Славутича «Гомін віків» (1946). Насамперед, як літературний критик, попередньо до аналізу Г. Клочек обґрунтовує «оптичне ошукання» в сприйнятті поезії Яра Славутича, яке виникло в результаті надмірного захоплення української критики поезією представників нью-йоркської школи, що відповідала, на їхню думку, міжнародним зразкам. Прагнучи подолати власний провінціалізм, професіональні критики пропагували авангардизм діаспорної поезії. При цьому вони залишали поза увагою надто традиційний художній набуток Яра Славутича, незважаючи на його значні художні цінності, зараховані Г. Клочком до **неперехідних** [4, 3]. Учений висловлює думку про близький перегук творчої манери Яра Славутича з ідейними та поетикальними принципами поетів «празької школи», а в окремих суттєвих моментах, на переконання Г. Клочка, автор «Гомону віків» навіть «виявлявся більшим пражанином за самих пражан» [4, 3]. Тому автор дослідження вимагає ставлення до означеної збірки «як до художнього явища непересічного рівня» [4, 4]. Аналогічну думку висловив М. Іванченко, ставлячи «ясу лункою булави» Яра Славутича розкуто й невимушено паралельно з голосами митців «празької школи» і «державною бронзою» Є. Маланюка зокрема [2, 9].

Г. Клочек знову звертається до «стоп-кадру», цього разу, щоправда, як до запрова-

дженого Ю. Дараганом принципу зупинення «історичної життєвості» [4, 3]. На тлі поетичного відтворення «княжої доби» «пражанами», Дарагановий «стоп-кадр» значно вдосконалив історик за фахом О. Ольжич, який «надавав створеним картинам історичної змістовності та достовірності» [4, 4] з урахуванням «неокласичного» стилю опрацювання слова, що органічно поєднаний «з імпресіоністичними елементами» [4, 4]. Дослідник наголошує на типологічній близькості поезії молодого Яра Славутича і «пражан» як представників «однієї фази в розвитку українського поетичного слова» [4, 5], зорієнтованої (або «детонованої» – Г. Клочек) поетикальною манерою неокласиків, які також активно застосовували принцип «стоп-кадру» [4, 5].

Інформативно щільна й образно насичена, збірка «Гомін віків» вимагає особливої уваги щодо естетичної оцінки у світлі проблемного питання співвідношення правди художньої і правди життєвої, оскільки остання залишається маловідомою й певною мірою суперечливою [4, 5]. Вчений наголошує на історичному мисленні Яра Славутича, наділеному «**точністю** (виділено – Г. К.) у розумінні та баченні прадавньої епохи» [4, 5].

У «Старовічних маривах», поряд із акцентованим патріотичним сенсом поезії «Кончина кімерійців» (саме в такому – патріотичному – ключі легенда переказана Б. Мозолевським [6, 9–10]) та певною тенденцією до натуралістично-експресивного зображення в «Амазонках», в аналізі вірша «Над Бористеном» як типовому «стоп-кадрі» науковець зосереджує увагу на образних деталях («повстяне сідло», «шкурятяні вузлаті стремена»), які викликають довіру до автора історичною точністю відтворення **дослов'янської** атрибутики степовиків.

Наступний цикл «Дажбожі внуки», присвячений **слов'янсько-дохристиянській** епосі, в контексті визнання автентичності «Велесевої книги» та знайомства з «Мага Вірою» Л. Силенка, вчений зараховує «до фактично **піонерської спроби** (курсив наш. – С. К., Т. Я.) відтворення» [4, 8] означеного періоду вітчизняної історії. Яр Славутич зумів створити світ, у якому головний фігурант – прадавній український степ, заселений племенем пращурів-слов'ян, де «співіснують реальність і фанта-

стичні вірування, праця й містичні обряди» [7, 88]. На основі «стоп-кадру» поезії «Сполох» пропонується до уваги принаймні три аспекти аналізу: «на предмет **достовірності у відображенні побуту**, на предмет **релігійності наших пращурів** і на предмет **ідейного смислу**» [4, 10] (курсив наш. – С. К., Т. Я.).

У наступному циклі «Київська слава» Яр Славутич досягає «певної стереоскопічності у зображенні Київської Русі» [4, 15], що відбувається як фіксація розмаїтих миттєвостей тогочасної дійсності за принципом «стоп-кадру» [4, 15–16]. Про це ж говорить у статті «Емоцію та рацію». Трофеї Яра Славутича» діаспорний дослідник П. Маляр, наголошуючи, що через «малюнок-фрагмент» (на наш погляд, синонім «стоп-кадру») поет досягає епічного зображення [5, 24], яке простежується, з одного боку, за «наподібненням» (Н. Сологуб) уривків зі «Слова о полку Ігоревім» своєрідною українізацією давньоруської пам'ятки, самими назвами («Олег у Цар-граді», «Плач Ярославни» тощо), а з другого, стилізацією «під той час», що «виявляється і в доборі лексики, і в синтаксичній та ритмічній організації тексту» [10, 36–38].

Підбиваючи підсумки «степової рецепції», Г. Клочек називає перші поетичні збірки Яра Славутича «Співає колос» та «Гомін віків» своєрідною анатомією «любові до рідного краю» [4, 19]. Вона має вираження передусім в органічній, нерозривній єдності «народу й того природного середовища, з якого він постав і в якому сформувався» [4, 19].

Список використаних джерел

1. Волинський К. Яр Славутич. Літературний портрет / Кость Волинський. — К. : Дніпро, 1994. — 238 с.
2. Іванченко М. Поет-державник / Михайло Іванченко // Запорізький збірник. — К. : Дніпро, 1998. — С. 7–13.
3. Клочек Г. Поезія і поетика українського степу ранньої творчості Яра Славутича / Григорій Клочек // Наукові записки. — Випуск XIX. — Серія : Філологічні науки (літературознавство). — Кіровоград : РВГ ІЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 1999. — С. 3–15.
4. Клочек Г. Поезія і поетика степу в творчості Яра Славутича / Григорій Клочек // Наукові записки. — Випуск XXVII. — Серія : Філологічні науки (літературознавство). — Кіровоград : РВГ ІЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. — С. 3–19.
5. Маляр П. «Емоцію та рацію». Трофеї Яра Славутича / Петро Маляр // Творчість Яра Славутича. Статті й рецензії. Упорядкував Володимир Жила. — Едмонтон, 1978. — 912 с.
6. Мозолевський Б. Скіфський степ / Б. Мозолевський. — К. : Наук. думка, 1989. — 192 с.

7. Пресич О. Дохристиянські фольклорні мотиви у циклі «Дажбожі внуки» Яра Славутича / Ольга Пресич // Запорізький збірник. — К. : Дніпро, 1998. — С. 84—95.
8. Просалова В. «Виваженим словом». Сонети Яра Славутича / Віра Просалова // Січеславський збірник. — К. : Дніпро, 1999. — С. 84—93.
9. Славутич Яр. Твори. Том перший / Яр Славутич. — К. : Дніпро; Едмонтон, Славута, 1998. — 469 с.
10. Сологуб Н. Мовний портрет Яра Славутича / Надія Сологуб. — К. : Дніпро; Вінніпег : Українська Вільна Академія Наук, 1999. — 152 с.
11. Сорока П. Поетичний світ Яра Славутича / Петро Сорока. — Тернопіль : Лілея, 1995. — 176 с.
12. Тарабура С. Степ у поезії Яра Славутича / Світлана Тарабура // Херсонський збірник. — К. : Дніпро, 1998. — С. 94—102.
13. Хом'як Т. Парадигма світу поетичної творчості Яра Славутича / Тамара Хом'як // Запорізький збірник. — К. : Дніпро, 1998. — С. 13—25.

T. YAROVENKO
Khar'kov

STEPPE SUBJECT OF YAR SLAVUTYCH: CINEMATOGRAPHIC MEANS OF RECEPTION

The article briefly characterizes the hermeneutics practices of Yar Slavytich's literary heritage investigation using means of cinematograph by the representatives of Kirovograd literary school (G. Klochek).

Key words: close-up view, freeze-frame, the substrate artistry.

Т. С. ЯРОВЕНКО
г. Харьков

СТЕПНАЯ ТЕМАТИКА ЯРА СЛАВУТИЧА: КИНЕМАТОГРАФИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА РЕЦЕПЦИИ

В статье рассматриваются герменевтические практики исследования поэтического наследия Яра Славутича с использованием средств кинематографа литературоведами Кировоградщины (Г. Клочек).

Ключевые слова: крупный план, панорама, стоп-кадр, субстрат художественности.

Стаття надійшла до редколегії 11.11.2014 р.

УДК 821.135.1

Н. Я. ЯЦКІВ

м. Івано-Франківськ

jatskiv_natalja@ukr.net

ГОТИЧНА ТРАДИЦІЯ В РОМАНІ БРАТІВ ГОНКУРІВ «ПАНІ ЖЕРВЕЗЕ»

Досліджується роман братів Гонкурів «Пані Жервезе», зокрема, вплив готичної традиції на структуру і сюжетну організацію. Роль готичного топосу – середньовічного замку – в романі відіграє Рим; його архітектурні пам'ятки з античною та середньовічною історією формують лабіринт, у якому героїня блукає в пошуках сенсу життя, доказів цінності мистецьких і духовних надбань для порятунку виснаженої хворобою душі. Використання мотиву руйнації, готичного негативізму формує передчуття жахливого, інфернального, навіть думки про марність буття, про приреченість героїні.

Ключові слова: готичні мотиви, топос, місто-пастка.

Тема загадкового, надприродного, містичного й навіть жахливого здавна цікавила багатьох письменників, які у своїх творах намагалися віддзеркалити власне бачення, дати раціональне пояснення дивним явищам мовою та поведінкою персонажів. Історично пік зацікавленості такими явищами виникає у другій половині XVIII століття в англійській літературі з появою твору Г. Уолпола «Замок Оранто» (1764 р.), автор якого вперше вживає назву «готичний» у значенні «середньо-

вічний». Літературознавча енциклопедія тлумачить «готичний, чорний роман» як різновид роману, «поширений в західноєвропейській та американській літературах другої половини XVIII – початку XIX ст., характерними елементами сюжету якого були похмурі, містичні, демонічні сцени, що відбувалися зазвичай у занедбаних готичних замках із привидами, кровоточивими статуями та портретами, потаємними голосами тощо» [4, 237]. Вплив готичних романів спостерігається в багатьох